

Mirosław Kłusek

**DZIENNIK HANSA FRANKA JAKO ŹRÓDŁO
HISTORYCZNE DO BADAŃ NAD OKUPACJĄ NIEMIECKĄ
PODCZAS II WOJNY ŚWIATOWEJ**

Dziennik Hansa Franka nie licząc skorowidzów obejmuje 24 tomy diariuszy i 11 tomów protokołów. Zapisy były prowadzone od 24 października 1939 r. do 3 kwietnia 1945 r. kolejno w Łodzi, Krakowie i na szlakach komunikacyjnych w głąb Rzeszy. Na chwilę obecną nie jesteśmy w stanie jednoznacznie stwierdzić, że Dziennik dotrwał do naszych czasów w pierwotnej wersji. Podczas procesu przed Międzynarodowym Trybunałem Wojskowym w Norymberdze pojawiły się pewne niejasności co do liczby tomów i skoroszytów. Ostatecznie została przyjęta liczba 38, odzwierciedlająca stan faktyczny. Sam Hans Frank mówił o 43 tomach. Podczas procesu w Norymberdze zaginęło kilkanaście kart z okresu Powstania Warszawskiego z datami 1 sierpnia i od 14 sierpnia do 4 września 1944 r. Pytanie, czy istniały jakieś zaginione lub zniszczone skoroszyty nie zostanie zapewne nigdy rozstrzygnięte.

Według zeznań Augusta Mohra, stenografisty Dzienników, złożonych w procesie norymberskim 2 kwietnia 1946 r. „Sprawozdania, kopie pism i notatki, z których składa się „Dziennik” Franka sporządzono i opracowano w następujący sposób: w bardzo nielicznych wypadkach Gnauckowi lub mnie przekazywano sprawozdania stenograficzne z zebrań czy konferencji w celu włączenia ich do Dziennika. Na ogół zarówno Gnauck, jak też ja braliśmy udział w owych zebraniach, z wyjątkiem codziennych niemal konferencji dra Franka z sekretarzem stanu Bühlerem i SS-Obergruppenführerem Krügerem, a zwłaszcza SS-Obergruppenführerem Koppem. Informacje dotyczące tych konferencji dr Frank dyktował niejednokrotnie post factum”¹. Ściśle tajnych

¹ Instytut Pamięci Narodowej Kraków (IPN Kr) 1/109, Andrzej Pankowicz, Dziennik Hansa Franka jako źródło historyczne, 23 maja 1986, s. 2–5, tutaj s. 3.

konferencji, stenografowie nie protokołowali. W Dzienniku jedynie znajdują się adnotacje, że takie posiedzenie się odbyło. Teksty stenograficzne po opracowaniu były dyktowane maszynistkom. Po ostatecznej korekcie maszynopis trafiał do szefa Kancelarii, a następnie do sejfów biura.

Z wypowiedzi Mohra nasuwają się spostrzeżenia. Materiał źródłowy zawarty w Dziennikach jest niejednorodny. Składa się on z wypowiedzi notowanych przez stenografów, osobiście formułowanych w wersji zapisu przez Hansa Franka oraz różnego rodzaju sprawozdań, protokołów i dokumentów wytworzonych przez władze o bardzo różnej proveniencji.

Odnosząc się do wiarygodności Dziennika jako źródła historycznego należy uwzględnić następujące determinanty: na kształt zapisu wpływały nie tylko osobiste poglądy Hansa Franka i horyzonty umysłowe osób opracowujących dziennik, lecz również warunki życia w okupowanym mieście i całym Generalnym Gubernatorstwie, propaganda NSDAP i najszerszej pojęte zinstytucjonalizowane formy życia społecznego.

Proces norymberski ponad wszelką wątpliwość potwierdził autentyczność Dziennika Hansa Franka. Nie przesądza to jednak o wiarygodności dziennika jako źródła historycznego. Wystarczy postawić tylko dwa klasyczne pytania: czy źródło mogło znać prawdę i czy źródło chciało podać prawdę? Kwestii tych z pewnością nie rozstrzygną deklaracje Franka, mówiące o dzienniku jako obiektywnym przekazie obrazującym budowę nowego ładu na Wschodzie. Istotne znaczenie tutaj mają warunki w jakich działał Frank i jego współpracownicy. Ponadto oceniając wiarygodność zawartości dzienników musimy ją dokonywać w oparciu o wiedzę na temat: teorii i praktyki rządów hitlerowskich w Polsce, sporów kompetencyjnych, interesów partykularnych lokalnych dygnitarzy niemieckich. Ważnym jest również uniezależnienie się od świadomości i woli tworzących to dzieło.

Wysoki stopień kompetencji historycznej Dziennika potwierdzają liczne studia i opracowania. Nie mniej jednak musimy być ostrożni w jego ocenie czytelności naukowej. Na zawartość Dziennika składają się diariusze czynności generalnego gubernatora Hansa Franka; protokoły posiedzeń rządu GG poszczególnych wydziałów, gubernatorów i narady robocze, sprawozdania i referaty nadesłane z terenu, protokoły z posiedzeń NSDAP, wizytacji w terenie oraz teksty przemówień Hansa Franka na zebraniach zamkniętych i wystąpieniach publicznych. Ponadto, jeżeli uwzględnimy jeszcze dostrzegalną tendencję do wyolbrzymiania efektów własnej działalności i pomniejszania popełnio-

nych zbrodni, to musimy stwierdzić, że formalnie poprawne odczytanie tekstu nie oznacza jeszcze prawidłowego odczytu naukowego. „Dopiero poznanie obyczaju językowego, specyfiki języka okupanta, bogactwa eufemizmów kryjących zbrodnicze zamiary pozwoli właściwie spojrzeć na Dziennik Hansa Franka jako źródło historyczne”².

ZAWARTOŚĆ DZIENNIKA HANSA FRANKA

Dziennik składa się z następujących tomów wraz z liczbą stron:

1. Tagebuch 1939, s. 146.
2. Abteilungsleitersitzung 1939–1940, s. 249.
3. Tagebuch 1940/I, s. 239.
4. Tagebuch 1940/II, s. 410.
5. Tagebuch 1940/III, s. 272.
6. Tagebuch 1940/IV, s. 283.
7. Arbeitssitzungen 1940. Jan.–Okt., s. 385.
8. Arbeitssitzungen, Ansprachen des Generalgouverneurs, 1940. Febr.–Nov., s. 455.
9. Inhaltsverzeichnis 1940, s. 151.
10. Tagebuch 1941/I, s. 277.
11. Tagebuch 1941/II, s. 326.
12. Tagebuch 1941/III, s. 321.
13. Tagebuch 1941/IV, s. 282.
14. Arbeitssitzungen 1941, Jan.–Okt., s. 235.
15. Regierungssitzungen 1941, Maerz–Okt., s. 286.
16. Regierungssitzungen 1941, 1941 Okt.–Dez., s. 326.
17. Inhaltsverzeichnis 1941, s. 108.
18. Tagebuch 1942/I, s. 429.
19. Tagebuch 1942/II, s. 331.
20. Tagebuch 1942/III, s. 231.
21. Tagebuch 1942/IV, s. 411.
22. Arbeitssitzungen 1942, s. 171.
23. Regierungssitzungen 1942, s. 335.
24. Inhaltsverzeichnis 1942, s. 100.
25. Tagebuch 1943/I, s. 244.

² Ibidem, s. 5.

26. Tagebuch 1943/II, s. 282.
 27. Tagebuch 1943/III, s. 208.
 28. Tagebuch 1943/IV, s. 267.
 29. Tagebuch 1943/V, s. 276.
 30. Tagebuch 1943/VI, s. 256.
 31. Arbeitssitzungen 1943, s. 410.
 32. Regierungssitzungen 1943, s. 185.
 33. Inhaltsverzeichnis 1943, s. 117.
 34. Tagebuch 1944/I Vol. 34, s. 368.
 35. Tagebuch 1944/II Vol. 35, s. 267.
 36. Tagebuch 1944/III Vol. 35/II, s. 355.
 37. Tagebuch 1944/IV Vol. 36, s. 353.
 38. Tagebuch 1944/V Vol. 37, s. 436.
 39. Regierungssitzungen 1944, Febr.–Juli, Vol. 38, s. 280.
- Razem jest 11 063 strony

OPRACOWANIA DOTYCZĄCE DZIENNIKA

W kwietniu 1948 r. członek Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce, sędzia apelacyjny śledczy do spraw wyjątkowego znaczenia Jan Sehna, dokonał oględzin tzw. „dziennika generalnego gubernatora Hansa Franka”³. Zespół ten opisał w sposób następujący: 39 tomów, w tym 33 tomy oprawione w twarde teczki i 6 tomów w teczkach segregatorów skoroszytowych. Następnie kolejno wymienia tytuły poszczególnych tomów z opisem ilości stron i ram czasowych. Opis zespołu pokrywa się wyżej przedstawioną zawartością Dziennika. Następnie podaje w porządku chronologicznym zawartość materiałów poszczególnych tomów⁴.

W września 1948 r. sędzia apelacyjny do spraw wyjątkowego znaczenia w Warszawie Józef Skoroszyński skierował do Jana Sehny pismo w sprawie „Powstania Warszawskiego i Zburzenia Warszawy”. Zwróci się do Sehny o dokonanie oględzin „Pamiętnika Franka”, stanowiącego dowód rzeczowy w sprawie z oskarżenia Böhlera, na okoliczność: treści w tłumaczeniach na j. polski zawartych we wspomnianym pamiętniku wypowiedzi Hansa Franka na temat Powstania Warszawskiego i losu Warszawy. Jan Sehna zgodnie z życzeniem

³ IPN Główna Komisja (GK) 174/66, Protokół oględzin Dziennika Hansa Franka, data 1948, s. 171.

⁴ Ibidem, s. 10–171.

sędzię dokonał oględzin Dziennika Hansa Franka i stwierdził, że wypowiedzi w sprawie Powstania Warszawskiego są zawarte w tomie segregatorowym, oznaczonym na grzbiecie napisem „Tagebuch Vol. IV 1944 Volume 37 D. 970 Gb 602, obejmujących na ponumerowanych bieżących kartach 1–366 wpisy za czas 1.08.1944–17.12.1944. Sehna przytacza treść tych wypowiedzi⁵.

Kolejne i ostatnie opracowanie Dziennika Hansa Franka wykonane przez Jana Sehne pochodzi z 1952 r. W marcu 1952 r. Sehna przesłał do Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce wyciągi z Dziennika Hansa Franka, obejmujące 264 strony⁶. Wyciągi te zostały sporządzone przez sekretarkę Komisji Okręgowej, Szymańską, według wskazówek dyrektora Gumkowskiego i wicedyrektora Kozłowskiego. Są ułożone w porządku chronologicznym z podaniem w nagłówku oznaczenia tomu oraz strony, z której pochodzi wypisany tekst. Wyciągi nie zostały skontrolowane pod względem merytorycznym i poprawności tekstu oraz nie została poświadczona ich zgodność przez Sehne.

Jest to kolejność chronologiczna wpisów w Dzienniku. Wyciąg zawiera ułożone w tej kolejności wpisy z oznaczoną powyżej numeracją (1–39) następujących tomów dziennika⁷:

Na stronie	Wypisy z tomu
1	2
2	3
3–7	4
7–8a	5
8a–11	6
11–32	8
32–33	11
33–35	12
35–37	13
38–39	14
40–47	15
47–55	16
55–59	18
59–61	19
61–65	20
65–68	21
69–77	22

⁵ Ibidem, s. 3–18, 111.

⁶ IPN GK 190/100, Materiały Jana Sehne. Wyciąg z dziennika Generalnego Gubernatora Hansa Franka [t. 2–6, 8, 11–16, 18–23, 25–39, lata 1939–1944], daty skrajne 1952, s. 275.

⁷ Ibidem, s. 7.

77–87	23
87–88	25
88–113	26
113–117	27
117–120	28
120–131	29
131–134	30
134–166	31
167–182	32
182–193	34
193–197	35
197–216	36
216–235	37
235–249	38
250–264	39

ROTULUSY DO DZIENNIKA HANSA FRANKA

Najcenniejszym opracowaniem dotyczącym zawartości Dziennika są „Rotulusy Dziennika Hansa Franka” opracowane w 1977 roku⁸.

Rotulusy składają się z czterech części:

W części I znajduje się opis zawartości poszczególnych stron Dziennika Hansa Franka dla tomów od I do VIII⁹:

Tom I za okres 25 październik do 20 grudzień 1939 r.

W tomie I znajduje się dodatkowo:

Indeks rzeczowy – aneks pierwszy 1–27.

Indeks imienny – aneks drugi 1–9.

Tom II za okres od 10 grudnia 1939 r. do 6 listopada 1940 r.

Tom III za okres styczeń–marzec 1940 r.

Tom IV za okres kwiecień–lipiec 1940 r.

Tom V za okres lipiec–wrzesień 1940 r.

Tom VI, brak dat.

Tom VII, brak dat.

W tomie VII znajdują się wykazy tematów będących przedmiotem narad, dyskusji, posiedzeń rządu GG z kierownikami poszczególnych resortów, ułożonych alfabetycznie dla tomów od I do VI: 1–105.

⁸ IPN Kr 1/982 – 985, Rotulusy Dziennika Hansa Franka.

⁹ IPN Kr 1/982, Rotulusy Dziennika Hansa Franka cz. I.

Alfabetyczny wykaz osób notowanych w Dzienniku Hansa Franka za rok 1940 – tomy od I do VI: 106–141.

Tom VIII, brak dat.

W części II zawarty jest opis zawartości poszczególnych stron Dziennika Hansa Franka dla tomów od IX do XX¹⁰:

Tom IX, brak dat.

Tom X, brak dat.

Tom XI, brak dat.

Tom XII, brak dat.

Tom XIII, brak dat.

Tom XIV, brak dat.

Alfabetyczny skorowidz tematyczny problemów zarejestrowanych w Dzienniku Hansa Franka za rok 1941: 3–81.

Alfabetyczny wykaz osób występujących w Dzienniku Hansa Franka za rok 1941: 82–103.

Tom XV, brak dat.

Tom XVI, 25 marzec 1941–16 październik 1941 r.

Tom XVII, 17 październik–16 grudzień 1941 r.

Tom XVIII, brak dat.

Tom XIX, brak dat.

Tom XX, brak dat.

W części III zawarty jest opis zawartości poszczególnych stron Dziennika Hansa Franka dla tomów od XXI–XXXII¹¹:

Tom XXI Cz. 1 za okres 1.09.–30.09.1942 r.

Tom XXI Cz. 2 za okres 2.10.–31.10.1942 r.

Tom XXI Cz. 3 za okres 2.11.–25.11.1942 r.

Tom XXI Cz. 4 za okres 26.11.–1.12.1942 r.

Tom XXII.

Spis rzeczy do Dziennika 1942

1. Wykaz tematyczny: 2–73

2. Wykaz personalny osób: 74–95.

Tom XXIII Cz. 1 za okres 18.03.–30.05.1942 r.

Tom XXIII Cz. 1 za okres 6.06.–24.09.1942 r. (narady i konferencje).

Tom XXIV Cz. 1, brak dat.

¹⁰ IPN Kr 1/983, Rotulusy Dziennika Hansa Franka cz. II.

¹¹ IPN Kr 1/984, Rotulusy Dziennika Hansa Franka cz. III.

Tom XXIV Cz. 2, za okres 13.07.–9.12.1942 r.

Tom XXIV Cz. 3, za okres 13.04.–4.06.1942 r.

Tom XXV Cz. 1, za okres 1.01.–31.01.1943 r.

Tom XXV Cz. 2, za okres 1.02.–28.02.1943 r.

Tom XXV Cz. 2, za okres 1.03.–30.04.1943 r.

Bankowość: 189;

Tom XXVI, za okres 1.05.–31.05.1943 r.

Tom XXVII, za okres 1.06.–26.06.1943 r.

Tom XXVIII, za okres 1.07.–17.08.1943 r.

Tom XIX, za okres 1.09.–28.10.1943 r.

Tom XXX, brak dat.

Tom XXXI.

Spis Treści tomu XXXI Indeks rzeczowy (okres 1943 r.): s. 2.

Indeks rzeczowy: 3–83.

Indeks osobowy: 84–111.

W części III znajduje się opis zawartości poszczególnych stron Dziennika Hansa Franka dla tomów od XXXII–XXXIX¹²:

Tom XXXII, brak dat.

Tom XXXIII, brak dat.

Tom XXXIV, za okres 1.01.–28.02.1944 r.

Tom XXXV, brak dat.

Tom XXXV A, za okres 1.04.–31.05.1944 r.

Tom XXXVI, brak dat.

Zabezpieczenie Dzienników Hansa Franka, archiwaliów, akt i dzieł sztuki (10 lipiec 1944 r.): 222–223.

Tom XXXVII, brak dat.

Tom XXXVIII.

Tom XXXIX.

Indeks rzeczowy do tomów XXXV–XXXVIII Dziennika: 1–28.

Indeks osobowy do tomów XXXV–XXXVIII: 29–87.

Na chwilę obecną w Instytucie Pamięci Narodowej można skorzystać tylko z części Dziennika Hansa Franka. W formie zdigitalizowanej dla badaczy udostępniona jest zawartość Dziennika od I tomu do pierwszej części tomu XVIII. Trwają ustalenia, gdzie znajduje się pozostała część Dziennika. Przy korzystaniu z dostępnej części dziennika, należy zwrócić uwagę na fakt, iż numeracja

¹² IPN Kr 1/985, Rotulusy Dziennika Hansa Franka cz. IV.

z rotulusów sporządzonych pod koniec lat siedemdziesiątych nie odpowiada obecnej numeracji tomów i stron nadanych przez Instytut Pamięci Narodowej. W przypadku wykonywania kwerendy Dziennika pomocna będzie poniżej zamieszczona tabela, która podaje numery sygnatur nadanych przez IPN dla poszczególnych tomów Dziennika Hansa Franka.

IPN GK	Stara numeracja Dziennika
95/1 cz. 1	Vol. I
95/1 cz. 2	Vol. I
95/2	Vol. II 1
95/3	Vol. II 2
95/4	Vol. III 1
95/5	Vol. III 2
95/6	Vol. IV 1
95/7	Vol. IV 2
95/8	Vol. IV 3
95/9	Vol. V 1
95/10	Vol. V 2
95/11	Vol. VI 1
95/12	Vol. VI 2
95/13	Vol. VII (Indeks)
95/14	Vol. VIII 1
95/15	Vol. VIII 2
95/16	Vol. VIII 3
95/17	Vol. IX 2
95/18	Vol. IX 1
95/19	Vol. IX 3
95/20	Vol. X 1
95/21	Vol. X 2
95/22	Vol. XI 1
95/23	Vol. XI 2
95/24	Vol. XI 3
95/25	Vol. XII 1
95/26	Vol. XII 2
95/27	Vol. XII 3
95/28	Vol. XIII 1
95/29	Vol. XIII 2
95/30	Vol. XIII 3
95/31	Vol. XIV
95/32	Vol. XV 1
95/33	Vol. XV 2
95/34	Vol. XVI 1
95/35	Vol. XVI 2

95/36	Vol. XVI 3
95/37	Vol. XVII 2
95/38	Vol. XVII 1
95/39	Vol. XVIII 1

Korzystając z Dziennika nie wolno nam zapomnieć w jakich warunkach powstawał i jaki nadano mu charakter – propagandy ukazującej budowę nowego ładu na Wschodzie. Ponadto należy pamiętać, iż kwestie ściśle tajne nie były protokółowane.

SUMMARY

Official Hans Frank, not counting indexes includes 24 volumes of diaries and 11 volumes of minutes. Entries were conducted from 24 October, 1939 to April 3, 1945. It can be a great source of historical research into the German occupation during World War II. However, using the Journal, we must not forget the conditions under which arose and how it was given character – propaganda showing the construction of a new order in the East. Also be aware that the issues were not top secret protocols.

Keywords: General Government, Hans Frank, World War II, the German occupation